

Dr. Diószegi Attila

Egy statáriális per a betyárvilágból

(Kecskemét, 1863. július 29. – augusztus 1.)

Kézirat lezárva: 2017. augusztus.

Bevezetés:

Aukciókon gyakran árvereznek régi jogi dokumentumokat, köztük idézéseket, ítéleteket, kinevező okiratokat, bírák, ügyészek, ügyvédek hivatalos feljegyzéseit, leveleit, fényképeit. Így került a birtokomba „Pest Pilis és Solt törvényesen egyesült megyék kecskeméti rögtönbíróháza” 1863. augusztus 1-jén végrehajtott halálos ítéletének eredeti szórólapja. Hogy pontosan mi ez, erről később lesz szó.

A terhelt Cs. Mihály jászjákóhalmai születésű, 25 éves római katolikus, nőtlen, előbb csikós és gulyás bojtár, utóbb napszámos, utolsó időben szökött fegyenc. Tartalmazza a szórólap a bűncselekmény rövid leírását, annak jogi minősítését, a sértett és egy tanú nevének kezdőbetűit, majd azt, hogy tettéért a rögtönbíróházi szabályok szerint „*másoknak elrettentő példájára kötél általi halálra ítéltetett, és rajta ezen ítélet folyó évi Augusztus hó 1-jén délutáni fél 7 órakor végre is hajtatott*”.

Foglalkoztatni kezdett Cs. Mihály személye. Ki volt, mi lehetett a vezetékneve, mi vitte rá, hogy a „*tettleges erőszakkali fenyegetéssel elkövetett rablás bűntényét*” elkövesse, amelynek eredménye 5 forint, némi étel és ital volt. Fellelhetők-e a per iratai, ha igen, miként zajlott az eljárás, amely feltárhatná előttünk egy ereje teljében lévő fiatalember utolsó néhány napját, tragikus sorsát. Kézenfekvő volt, hogy a világhálón kezdjem a kutatást, bár nem sok reményt fűztem hozzá, hogy eredményre vezet. A nyom, amin elindultam, a szórólap egy mondata volt, miszerint Cs. Mihály a rablás során „*vidéken elhírhedett*” Bogár nevű betyárnak adta ki magát.

Az internet keresője az elsők között hozta fel Héjjas Pál: A Bogár betyárbanda története című írását, amely a Pest Megyei Levéltári Füzetek 19. köteteként 1990-ben került kiadásra, és a világhálón is olvasható¹. Az 52. oldala a következőket tartalmazza:

„*Rettegett híre volt a családnak az Alföldön, ezért többen magukat Bogárnak kiadva jártak rabolni. Elég volt egy tanyán ez arra, hogy erőszak nélkül pénzt, ételt, italt szerezzenek. 1863. augusztus 1-jén Kecskeméten egy Csordás Mihály nevű 25 éves jászjákóhalmi gulyás bojtárt akasztottak fel azért, mert magát Bogárnak mondva Paládics pusztán² egy tanyán az ottaniakat agyonlövéllyel fenyegette és kirabolta*”.

A lábjegyzet utalt a Pest-Pilis-Solt vármegye Fenyítő Törvényszékének 14191/1863. sz. irataira, míg a 14. sz. melléklet annak a szórólapnak a másolata volt, amelyről már szó esett.

Adott volt tehát a teljes név és egy ügyszám. Megkeresésemre a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárának igazgatója – Dr. Schramek László – közölte, hogy az iratanyag a nagykőrösi osztályukon kutatható.

Egy meleg nyári napon így kerültem az alföldi városba, ahol a levéltár munkatársa már előkészítette a kért iratokat és csekély ellenszolgáltatásért négy óra állt a rendelkezésemre azok fotózására.

A peranyag össze van fűzve, és az összesen 81 lap terjedelmű ügyiratban volt Csordás Mihály születési anyakönyvi kivonata, orvosi bizonyítványa, önvallomása, a tanúk nyilatkozata és a bírósági eljárás teljes jegyzőkönyve³.

1/ https://library.hungaricana.hu/hu/view/PESM_Lf_19/?pg=0&layout=s (letöltve: 2017. július 29. napján)

2/ Tószeghez tartozó pusztá Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye abonyi járásában. Révai Nagy Lexikona XV. kötet 96. p. Budapest 1922. hasonmás kiadás, Babits Kiadó, 1994. (egykor Verbőczy birtok).

3/ Pest-Pilis-Solt vármegye kecskeméti megye törvényszékének iratai IV. 268-c fenyítő perek (250/1863.)

A rögtönbíráskodásról általában

Vuchetich Mátyás 1819-ben a statáriális eljárást kevésbé ünnepélyes, avagy sommás eljárásnak nevezi „*amelyben mellőzván a körülményességet, megtartván mégis a lényeges elemeket, legrövidebben járnak el a terhelttel szemben*”⁴.

Szlemenics Pál a Fenyítő törvényszéki magyar törvény 102. §-ában határozta meg az álló-törvénytételi vagy rögtöntörvényi per (processus iudicii statarii) fogalmát. Ennek „*azon rövid pert nevezzük, mellynél fogva, valamely büntettnak serény elhatalmazásakor, a büntetés minden egyébként szokásban lévő szertartások, a törvénytétel lényegét érdeklődőkön kívül, kihagyatván nyomon végrehajtatik*”⁵.

Megjegyzi, hogy e perben is szükséges a büntett valóságnak megfelelő kinyomozása és az, hogy az elkövető személye bizonyított legyen, továbbá „*a gyanús személy védelmét e perben sem lehet elmulasztani*”.

„*A rögtönbírósi eljárás alatt azon törvényes cselekvények foglalátját értjük, a melyek a közbiztonságnak bizonyos büntettek elharapódzása általi veszélyeztetése folytán szükségessé vált rendkívüli büntető intézkedéseknek a rendes büntető eljárástól eltérő szabályok szerinti érvényesítését eszközlik*”⁶. Ez már Kautz Gusztáv 1873-ban megjelent tankönyvében olvasható, amely tartalmazza ugyan a szóban forgó külön eljárás lényegét, azonban nem utal a területi alkalmazás lehetőségére, ahogy a korábban idézett két szerző sem.

„*A rögtönbüntető eljárás az állam igazságszolgáltatási feladatának nem egy külön, önálló megnyilvánulása, hanem a rendes büntető eljárásnak megrövidített, ezáltal gyorsított, kivételes alakja, amely csak szigorúan meghatározott időben, területen és bizonyos bűncselekmények fennforgása esetén érvényesülhet és kivételes alakjában, mint eszközben juttatja érvényre az állam jogfenntartó és védő feladatát*”⁷.

A négy közül ez utóbbi fogalom meghatározás a legpontosabb, egyben a legteljesebb, hiszen minden ismérvét megadja e rendkívüli büntető eljárási formának. Megfogalmazója dr. Nagy Károly királyi törvényszéki jegyző, aki 1848-ig részletesen feldolgozta a statáriális bíráskodás jogtörténetét, a kezdeti hasonlatos megjelenési formát a XV. századra téve, majd az első kifejezetten rögtönbüntető rendelkezést II. Józsefnek tulajdonítva.

Ugyanez olvasható a Magyar Jogi Lexikon „rögtönbíráskodás” címszavában. Eszerint a statáriális eljárást nálunk először az említett uralkodó szabályozta, aki a halálbüntetésnek – miután azt más esetekre 1787-ben eltörölte – csak e rendkívüli esetekben adott helyt.⁸

Adódik a kérdés, vajon mi indokolta az általánostól eltérő és meghatározott törvényi feltételek fennállása esetén a jóval szigorúbb eljárási szabályok bevezetését? Vuchetich a következőket vetette papírra:

„*Olykor oly mértékben megszorodnak némely bűncselekmények, hogyha nem tüstént követi büntetés, erőteljesen megzavarják a közjót, ezért hogy a büntetéssel való gyors megtorlás*

4/ Matthias Vuchetich: Institutiones Juris Criminalis Hungarici, Budae 1819. 533. p. magyarul Dr. Király Tibor akadémikus fordításában jelent meg A Magyar Büntetőjog rendszere címmel, 2007-ben az első, illetve 2010-ben a második kötet a Magyar Hivatalos Közlönykiadó gondozásában, II. kötet 255. p.

5/ Szlemenics Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény, Pesten 1847. Eggenberger és Fia könyvkereskedésénél, 138. p.

6/ Kautz Gusztáv: A magyar büntető jog és eljárás tankönyve, Pest 1873. Eggenberger-féle Könyvkereskedés 523. p.

7/ Dr. Nagy Károly: A rögtönbüntető eljárás 1848-ig, „Kultúra” Nyomdavállalat Zalaegerszeg, 1927. 12. p.

8/ Magyar Jogi Lexikon VI. kötet, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 1907. 251. p. Utalva továbbá a Közönséges törvény a vétkekről, és azoknak büntetésekről 20. §-ára, amely tartalmazza az „Álló Ítéletet” (Judicium Statarium), Budán, A Királyi Akadémia Betűivel 1787.

következtében mások hasonló bűncselekményektől elrettenjenek, és hogy ezzel a köz üdvé, amely a legfőbb törvény megőriztessék, a lehető leggyorsabban jár el a bíró a gonosztevőkkel szemben, mégpedig a statáriális eljárás formájában”⁹.

Ennek okát az 1841-ből származó, és a rögtönbüntető eljárást szabályozó egyik rendelet a következők szerint adta meg:

„A rögtönítélés jogának gyakorlása, mint a rendes törvénykezés útjátóli kivétel csak azon törvényhatóságoknak engedtetik meg, melyekben gyakoribb tolvajlásokkal, rablásokkal s fosztogatással párosult útonállások, vagy sűrűebb szántszándékos gyűjtogatások tapasztaltatván a közbátorság nagyobb veszélynek van kitéve, sem mint az ily gonosztevők vakmerősége rendes úton és módon zaboláztathatnék, s annál fogva visszarezzentő s nyomon követő példaadások szükségesek”¹⁰.

Az is megfogalmazódott, hogy ezen eljárás gyakori alkalmazása kerülendő, mert megszokottá válik, rendkívüli súlyát elveszíti, és végül rendes eljárássá alakul át, ami veszedelmes büntető eszköz lehet.

Írásomnak tárgya nem a statáriális eljárás szabályváltozásainak a nyomon követése, hanem Csordás Mihály 1863 nyarán lezajlott büntető perének az ismertetése, a korabeli szóhasználat és jogi érvelés felvillantása. Ebből következően csak az 1862. december 12. napján királyi elhatározással jóváhagyott, 87781/1862. helytartótanácsi számon kihirdetett rögtönbírósi szabályok¹¹ rövid bemutatása szükséges.

A rendestől eltérő külön eljárási szabályok alkalmazására a törvényhatóság (vármegye) kérelmére a nádor, vagy a nádori méltóság üresedésekor (esetünkben így történt) a helytartó engedélye alapján, meghatározott időtartamban (rendszerint egy év) került sor. A kérelemben igazolni kellett a közbiztonság – akkori szóhasználat szerint a közbátorság – nagyobb mértékű veszélyeztetését, így egyes büntetteknek a vármegye területén történt elharapódzását, továbbá ezek ellen a rendes büntető eljárás elégtelenségét. A nádor vagy a helytartó a rögtönbírósi eljárás alá tartozó valamennyi bűncselekményre vagy csak az egyes büntettekre adta ki az engedélyt. Ezt a hatóság egész területén, a büntettek és a rájuk kiszabandó halálbüntetés megemlítésével 14 nap alatt „a divatozó helyi szokás szerint” közhírré kellett tenni. A szolgabírónak, jegyzőknek aláírásukkal igazolva jelentenie kellett az alispánnak, hogy a kihirdetés megtörtént, aki haladéktalanul közölte ezt a rögtönbírósi eljárás elnökével. E szabályok a rablók, rablógyilkosok (haramiák), ezek büntársai, bűnrészesei, a gyűjtogatók, továbbá az orgazdák esetében – a házastársak, szülők, gyermekek és testvérek kivételével – kerültek alkalmazásra. Nem állíthatták statáriális bíróság elé azt az elkövetőt, aki a 19.¹² életévét nem töltötte be, bűnbánatból feladta magát és az addig nem ismert büntársait, valamint az orgazdákat a hatóságnak, továbbá akinek a büntettét a rögtönbírósi eljárás elé állítást követő nyolc napon belül nem tudták bizonyítani.

A bíróság elnökből és négy szavazó bíróból állt. Melléjük a jegyzőn és a tiszti ügyészen kívül egy pót-szavazó is társult, aki az egyik bíró tag akadályoztatása esetén őt pótolni tudta, ezért az egész tárgyaláson köteles volt jelen lenni. Amennyiben még egy bíró kiesne a perből, úgy a jegyzőkönyv-vezetőt is döntő szavazattal lehetett felruházni, s ez esetben a bírói esküt neki is le kellett tenni.

9/ Vuchetich: i. m. II. kötet 255. p.

10/ Dr. Nagy Károly. i. m. 25. p.

11/ A teljes szöveg elérhető az Országgyűlési Könyvtár Digitalizált Törvényhozási Tudástár(DTT) Ideiglenes törvénykezési szabályok 1864, Függelékében (http://dtl1.ogyk.hu/R/4MSRX94GNMGH2POT99GJSCBL27DXAGLF2YAUFMXIFTXQF53PGF-00695?func=results-jump-full&set_entry=000005&set_number=951257&base=GEN01) (A továbbiakban: R.) (letöltve:2017. augusztus 14. napján)

12/ Az 1867. augusztus 11-én visszaállított 1846. évi rögtönítélési jog szabálya szerint ez a korhatár 20 év volt, majd 1868. november 1-jén kelt új rögtönbírósi szabályokban is a 20 évet határozták meg.

A közvádlói feladatokat a tiszti ügyész¹³ látta el. Védő részvétele kötelező volt, akit szükség esetén hivatalból rendeltek ki. Mindkettőjüknek *„szabadságukban áll, észrevételeiket és javallataikat minden hosszadalmasság nélkül a bíróságnak előszóval előterjeszteni”*. A kézre kerített terheltet nyomban a rögtönbíróság elé kísérték, amelyről értesítették az alispánt és a bíróság elnökét, aki késlekedés nélkül összehívta annak tagjait. A kísérés során tilos volt a gonosztevő faluról falura hurcolása, sanyargatása, kiváltképp téli időben a szabad ég alatti tartása. A bírák az ülés előtt felesküdték¹⁴, előttük a kiadott engedély felolvasásra került, miként az is, hogy a törvényszék a szokásos formások (rendes eljárás) nélkül működik. A bíráskodás tárgyát a kérdéses büntett képezte csak, és a vádlott egyéb cselekményeit csupán annyiban kellett kinyomozni, amennyiben azok a főbüntettel összefüggésben voltak. Az idézésre mindenkinek, még a katonai személyeknek is meg kellett jelenni.

A tárgyalás a vád (tényálladék) ismertetésével vette kezdetét, majd a vádlott vallomása következett. Az ezt tartalmazó jegyzőkönyvet teljes terjedelmében fel kellett olvasni, ezután azt a terhelt aláírta. Amennyiben írni, olvasni nem tudott, akkor a kézjegyet tette rá. Ha az aláírást megtagadta, azt a jegyzőkönyvbe feljegyezték. Ezután a tanúkat és a szakértőket *„hit alatt”* kihallgatták, a szembesítéseket elvégezték. Az aláírás vagy a kézjegy rögzítése itt is kötelező volt, sőt ha a vallomás több ívre terjedt, akkor minden ívet alá kellett írni.

A tiszti ügyész megtette a *„végjavallatát”*, a védő elmondta a védőbeszédét, amelyeket röviden összefoglalva jegyzőkönyveztek. Ezen előterjesztések *„a lehető legrövidebben adandók elő, s a rögtönbíróság elnöke köteles minden szükségnélküli a tárgyalás befejezését késleltető hosszadalmasságot eltávolítani”*.

A bűnösség kimondásához elengedhetetlenül szükséges volt, hogy a cselekmény tökéletesen bizonyított legyen. Ítéletet nem lehetett csupán a *„körülmények összetalálkozásából merített bizonyítékra”* (28. §) alapítani. A *„legkeményebb fenyíték súlya alatt”* tilos volt a vádlottat veréssel, kegyelem ígéretével, vagy bármi más módon vallomásra kényszeríteni.

A tárgyalás befejezése után a jegyzőkönyvet teljes terjedelmében felolvasták, majd a bíróság minden körülményt megfontolva – különösen azt, hogy a vádlott a rögtönbíráskodás alá tartozik-e, illetve a büntett és a bűnösség tökéletesen bizonyított-e – döntést hozott.

Az ítélelhozatalnál a szavazatok általános többsége döntött (30. §). Ebből következően a halálbüntetéshez elegendő volt az öt bíróból háromnak a marasztaló döntése.

Amennyiben a bíróság magát illetéktelennek nyilvánította, vagy a terhelt bűnösségét nyolc napon belül nem sikerült bizonyítani, az ügyet a törvény rendes útjára utalták. Ártatlanság esetén felmentésnek volt helye. Ha a bűnösség bizonyítást nyert, a vádlottat kötél általi halálra ítélték. Kivételesen börtönbüntetés kiszabására is lehetőség volt¹⁵.

A kellően indokolt ítéletet a vádlott előtt felolvasták, a halálra felkészülni csupán három órája maradt, mellé papot rendeltek.

13/ A törvényhatóságokban a XVII-XVIII. században, választott tiszti ügyészek működtek. Feladatuk a vád alá helyezés előkészítése, a vádképviselőt és a büntetések végrehajtásának ellenőrzése. Eljártak még a törvényhatóság jogtanácsosaként, magánszemélyeknek ügyvédi megbízást is teljesíthettek, ez utóbbit 1865-ben megtiltották. Nánási László: A magyar királyi ügyészség története 1871-1945. Legfőbb Ügyészség Budapest 2010. 17. p. és Pauler Tivadar: Büntetőjogtan II. kötet 339-340. p. 4. pont, Pest 1870. (Historiaantik Könyvkiadó 2012.)

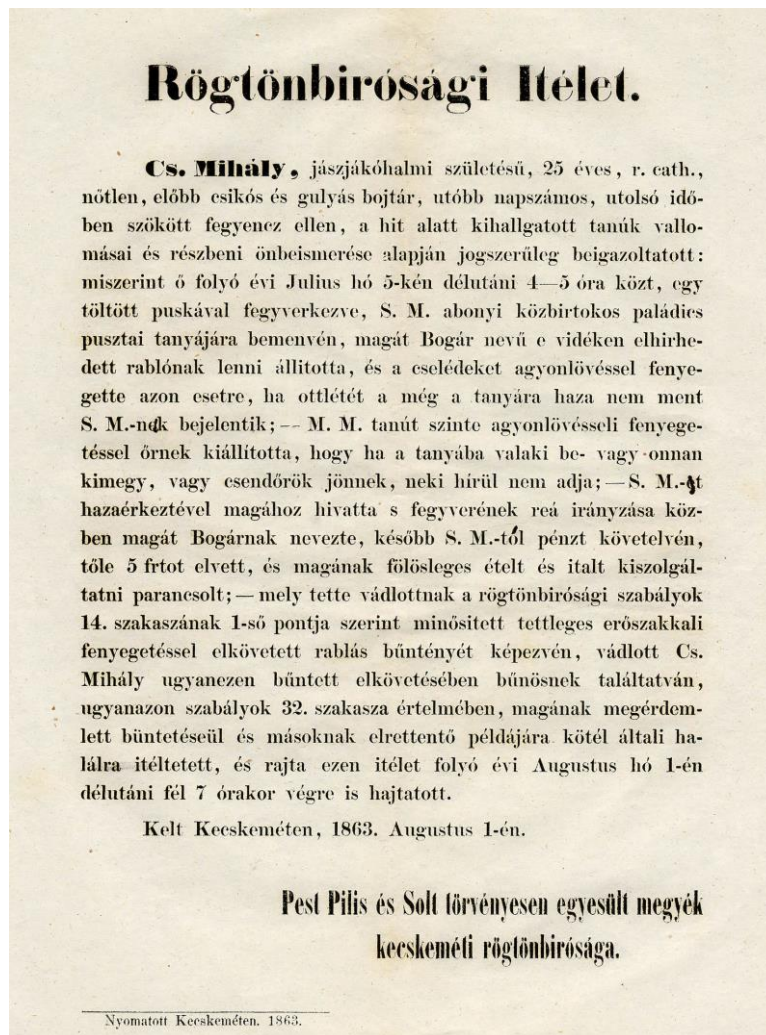
14/ Az eskü szövege: *„Én...esküszöm és fogadom Isten és az emberek előtt, hogy a rám bízott bírói tisztet minden részeiben a rögtönbíráskodásra nézve fennálló szabályokhoz képest, lelkiismeretesen gyakorlandom, s félretétvén minden indulatot, minden hajlandóságot vagy gyűlölséget, szavazatomat az ítélelhozás alkalmával tökéletes részrehajlatlansággal, csupán azon bizonyítványok szerint, melyek a vádlott mellett, vagy ellenére felhozhatnak, és ezekre alapított legbensőbb meggyőződéseim szerint úgy jelentem ki, hogy azért Isten és lelkiismeretem előtt felelős lehessenek. Isten engem úgy segítjen.”* (R. 20.§)

15/ R. 32.§

A halálos ítélet ellen nem volt helye jogorvoslatnak. A bíróság erre kijelölt tagja a kivégzés helyszínén felolvasta az ítéletet, a végrehajtás foganatosításáról az együtt maradt bíróságnak írásban jelentést tett, amelyet a tárgyalási jegyzőkönyvben rögzítettek. A törvényszék csak ezután oszlott fel.

A börtönbüntetés kiszabása ellen – szemben a halálos ítélettel – fellebbezni lehetett a királyi táblához, de csak addig, amíg a bíróság együtt volt. Az ítélet kihirdetésekor erre külön figyelmeztetni kellett az érintett terhelten. A fellebbezési jog kapcsán a rendelet a védőt nem nevesíti.

A kivégzett testét – miután az orvos a halál beálltát megállapította – az akasztófáról nyomban levették, a kivégzés eszközeit eltávolították. A bűncselekmény rövid leírása az ítélet tartalmával együtt kinyomtatásra került, azt a rögtönbíróság illetékességi területén a lakosság között szétosztották. Ez az a szórólap, amelyet a bevezetőben említettem.

Ezután a tárgyalási jegyzőkönyvet a mellékleteivel együtt összefűzték, azt a bíróság tagjai, a jegyző, az ügyész és a védő aláírta, az összefűző fonalat törvényszéki pecséttel látták el, majd három napon belül az alispánnak bemutatásra került, aki azt a magyar királyi helytartótanácsához terjesztette fel. Végezetül, ha a közbiztonság állapota a rögtönbíráskodást továbbra is megkívánta, akkor az engedélyt meg lehetett újíttatni. Ezt a korábbi lejárt előtt ismét kérvényezni kellett. Megadása esetén az engedély tartalmát újra szabályosan ki kellett hirdetni, azonban a statárium lejártát, vagy annak visszavonását nem volt szükséges közhírré tenni.

Mindezek ismeretében rátérek, hogy miként alkalmazták ezeket az eljárási szabályokat Csordás Mihály büntető perében.

Ezt megelőzően azonban röviden szólni kell, hogy kik voltak – ahogy akkor közszájon forgott – a „Bogarak”. 1861. decemberében kezdtek körözni a gyilkolásra, rablásra, erőszakosságra hajlamos Dönti Péter (eredeti nevén Horváth Péter) által vezetett betyár-bandát. Ennek volt tagja a három Bogár testvér; Imre, Mihály és Jakab. A körözést Pest megyén kívül Heves, Csongrád, Nógrád, Bács, Tolna, Fejér és Esztergom vármegyék területére is kiadták. A vezér nézeteltérésbe keveredett bandája tagjaival és holttestét, lábára homokzsákokat kötve, egy kútban találta meg két juhász, akik 1862. február 27-én azt Kistelekre vitték és a hatóságnak átadták. A betyárbandát ezután kezdték Bogár-bandaként emlegetni. Bogár Imrét az elfogását követően, 1862. július 17-én a pesti megyeházán állították rögtönítélő törvényszék elé, majd kötél általi halálra ítélték és kivégezték. Testvérét, Mihályt ugyanez év december 1-jén tűzharcot követően sebesülten elfogták, vallomását december 2-án saját kezűleg aláírta, ezután a lövés okozta belső elvérzés következtében meghalt. A harmadik Bogár fiú, Jakab 1863. október végén négy pandúrral¹⁶ vívott tűzpárbajban vesztette életét, ahogy ezt Illyés István kecskeméti törvényszéki elnök 1864. február 28. napján kelt, és Szeles Mihály első alispánhoz címzett levelében megírta.¹⁷

A per előzményei

A jászjákóhalmai plébános (Törőcsik József) által 1863. július 24. napján kiállított születési kivonat szerint Csordás Mihály 1838. július 15-én Jászjákóhalmán látta meg a napvilágot. Szülei Csordás János és Nagy Terézia római katolikus vallásúak, földdel nem rendelkezők voltak. Kihallgatásakor írni, olvasni nem tudó, szolga pásztor embernek mondta magát, aki csikós, majd gulyás bojtár volt, később napszámos lett. A szemtanúk személyleírása alapján középtermetű, szőke, más szerint inkább barnás hajú, rövid bajuszú, póriás öltözetű, aki felül apró pitykés bonzsurt¹⁸ viselt.

Az iratok között fellelhető egy levél, amelyet Darázs Kálmán¹⁹ Jászjákóhalma főbírája 1862. április 25-én írt egy csendbiztosnak, akinek neve és szolgálati helye nem szerepelt a megszólításban, és a levélboríték sem volt lefűzve, amin címzés lett volna, ezért személye nem volt beazonosítható. A főbíró igazolta, hogy Csordás Mihály jászjákóhalmai lakos, aki 1862. február 7-én szabadult a váci fegyencházból, ahol tolvajlás miatti kihágásokért volt fenytve. Azt is közölte, hogy rendőri felügyelet alatt állt volna, azonban baromhajtáskor elszökött. Tudatja továbbá, hogy „*minden rosszra meglehetősen hajlama lévén, tolonczilag haza szállíttatása legajánlatosabb*”. A terhelt életéről egyéb információt a peranyag nem tartalmaz.

Eisenmann Ferenc²⁰ kecskeméti tiszti ügyész megkeresésére a Jász-Kún kerületek jászberényi tiszti ügyésze Becsey Gyula, 1863. július 22. napján kelt levelében megválaszolta, hogy Csordás Mihályt 1862. november 6-án tolvajlás s erőszakoskodás büntette miatt 1 évi súlyos börtönre ítélték, és mint elítélt fegyenc Jászberényből, mialatt közmunkán volt (megyeháza reparálása), társaitól lemaradva 1863. június 25-én déltájban megszökött. A periratok között másolatban áll rendelkezésre a jászberényi fenytőtörvényszék említett ítélete. E szerint a vádlott 1862. május 12-én az ún. berényi-szülőben egy ott vadászó embertől azzal csalta el kétcsövű puskáját, hogy részére vadkacsát lő, majd a tulajdonos felszólítására annak visszaadását megtagadta. Ezen tett után harmadnapra a felső-

16/ Vármegyei irányítás alatt álló fegyveres rendvédelmi szerv. Vezetője a persecutor (csendbiztos). Voltak lovas- illetve gyalog-pandúrok. Autentikus visszaemlékezések ebből az időből: Edvi Illés Károly: Emlékezés a szegedi várból, szerkesztette Nánási László, Kecskemét 2009. és O'sváth Pál: „Pandúrkorom emlékei”...és egyéb írások, Helikon Kiadó Kft. 2010. A betyárvilág felszámolásáról Csapó Csaba: Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság című könyvében lehet olvasni, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs 2007.

17/ Az adatok Héjjas Pál említett tanulmányából származnak.

18/ rövid kabát

19/ A név teljes beazonosításában segítségemre volt Fodor István Ferenc, aki megírta Jászjákóhalma történetét.

20/ Már kecskeméti ügyvédként 1867-ben Ernyeire magyarosította a nevét (BM. 24356-67.) <https://hu.scribd.com/doc/133422264/Szazadunk-nevvaltoztatasai-pdf> (letöltve: 2017. augusztus 21.)

szentgyörgyi tanyák között egy szűrt azzal az ürüggyel vitt el, hogy fegyverét az eső elől betakarhassa. Még mindig május hónapban egy juhászra azzal ijesztett rá, hogy több társa is van, ezzel egy bárányt tőle kizsartolt. E három rendbeli cselekménye miatt, egyrészt „rovott jellemét, és az erőszakoskodásoknak egész elfogásáig szakadatlan elkövetését, más részről pedig, hogy a bárányon kívül egyéb kár nincs, a mai naptól számítottan egy évi súlyos rabságra ítélték, köteleztetvén a felemésztett báránynak végrehajtás alkalmával megállapítandó árát, úgy az utólagosan kiszámítandó élelmezési költségeket, végre az ügyében bérendelt 2 tanú napidíját és fuvarbérét 2 fttal megfizetni. Ezen ítélet a felek előtt azonnal kihirdettetvén s ugyanazok fellebbezési jogukra kitaníttatván, abban mindketten megnyugodtak, minélfogva a végrehajtás Nagy Sándor járási altiszt úrra bízott”.

Az ítélet másolatát Ozoroszky János főjegyző készítette, hitelét Becsey Gyula tiszti ügyész az aláírásával igazolta.

Csordás Mihály elfogására 1863. július 12-én Félegyházán, éjjel 11 és 12 óra között az ún. vásárálláson lévő „Pokol kocsmában” került sor, miután Majoros György kocsmáros Szabó László félegyházi csendbiztosnak – aki szokásos őrzőjét végezte – jelezte, hogy beszállásolt hozzá egy gyanús személy, akin a csendbiztos többedmagával a kocsmában belső szobájában rajtaütött. Csordás Mihály zsebéből egy egycsövű töltött gyutacsos pisztoly, egy fekete bőr pénztárca két ezüst húszas és két hat forintos pénzdarabbal, valamint egy ezüst kupakos fehér csontszárú tajték szivar pipa került elő. Szabó László a jelentésében állította, hogy az elfogott személy Bogár Jakab rablóbandája tagjának, betyárnak mondta magát.

Kunfélegyháza város főbírája másnap, 1863. július 13-án jegyzőkönyvbe vette a terhelt „önvallomását”, aki ebben kijelentette, hogy Bogár Jakab bandájának sosem volt tagja. Az ügyben két tanút (Garas Mihály, Majoros György) is kihallgattak, amelyről jegyzőkönyv készült. Ez annak volt az előzménye, hogy a foglyot Félegyháza városa rögtönbíró elé kívánta állítani. A bíróság elnöke Muhoray János lett, aki a Jászkun kerület II. alkaptánya volt, és aki 1863. július 20. napján tartott törvényszéki ülést követően azt rögzítette, hogy a terhelt kizárólag a szökés és az „illetéktelen fegyverkezelés miatt bűnös, ellene a rögtönbíráskodási eljárás alkalmazható nem volt”. A stílusa miatt érdemes hosszabban idézni a határozat szövegéből, amely egyben azt is megvilágítja, hogy a szökött fegyenc miként került a kecskeméti rögtönítélő törvényszék elé:

„Azonban, minthogy önvallomásában megerősíti azt, hogy szökése után [...] Sívó Miklós abonyi földbirtokos úr tanyáján, és egy másik puszán is megfordult s azon fegyvert, töltényt, pénzt szerzett, egy ezüst kupakos tajték szivar pipát eltulajdonította, útjában kocsit tartóztatván fel, magát hordoztatván, s egy másik tanyán kocsit rendelt s azzal magát Félegyházára szállíttatta, ezen önvallomásilag beismert tényeknek bővebb vizsgálata, és a tényálladék megállapítása tekintetéből, van szerencsénk nevezett rabot területi illetőség miatt a címzett Törvényszéknek a Kis Kún Kerületi tiszti főügyészünkhöz intézett megkeresvénye folytán hivatalos tisztelettel biztos fedezet alatt átkísértetni, kérvén a címzett törvényszéket, hogy az ügyben kifejtendőkhez képest minket maga idejében értesíteni, egyszersmind ötlet büntetésének kiállása végett visszakísértetni szíveskedjék [...] Az eddig keletkezett iratok u.m: Szabó László csendbiztos jelentése, Csordás Mihály vallomása, két tanú vallomása és Mihálovics Kálmán csendbiztos s tiszteletbeli esküdt, úgy a csk.²¹ csendőrség jelentése tisztelettel átszarmaztatnak”.

Ebből tudható az is, hogy a „Pokol” kocsmában korábban megtalálták a Csordás Mihály által „szerzett” és használt egycsövű puskát, valamint a töltényeket, amelyeket Vargha (József)²² Pest megyei csendbiztos magával vitt, így a kecskeméti rögtönbírói eljárásban bűnjelként ezek is szerepeltek. Majoros György kocsmáros Kunfélegyházán felvett vallomása szerint ugyanis július 6-

21/ császári és királyi

22/ Magyarország tiszti névtára 1863. <http://digitalia.lib.pte.hu/books/magyarország-tiszti-nevtara-1863-pesten-lauffer-es-stolpna-1863/web/index.php?page=c011&wpid=1636> (letöltve: 2017. július 17.)

án egy viharos, jégesővel járó napon a terhelt elázva jelent meg a kocsmában és puskáját azzal adta át a tanúnak, hogy azt tegye el jó helyre, egy hét múlva érte fog jönni. Vargha csendbiztos két nap múlva Dózsa János kocsisal járt ugyanott, vélhetően Csordás Mihály nyomát követve, és a fegyvert elvitte, egyben felhívta Majoros György figyelmét, hogy aki a puskát nála hagyta „nem jó járatú” ezért ha ismét megjelenne „*elfogását rögtön eszközölje*”

A terheltet 1863. július 21-én Kecskemétre kísérték. Eisenmann Ferenc ügyész 1863. július 17. és 22. között kihallgatta Sívó Miklós, Csizmár Mihály, és Halász Gedeon sértetteket, továbbá Csizmár Mihály kocsisát Dó(z)sa²³ János tanút, akik ügyészi „*megrendelésre*” jelentek meg a hatóság előtt.

A per

A tárgyalás 1863. július 29-én szerdán délelőtt 9 órakor vette kezdetét a Pest-Pilis-Solt törvényesen egyesült megyék, legutóbb az 1862. évi 9863. sz. alatt rögtönbírói joggal felruházott Kecskeméten székelő törvényszéke előtt²⁴. A statáriális bíraskodásra adott engedély felolvasásából kiderült, hogy a vármegye részére gróf Pállfy Móric²⁵ királyi helytartó már 1861. december 25-én 14132. sz. alatt engedélyezte a rögtönbíráskodást a rablás, rablógyilkosság és gyújtogatás elkövetőivel szemben, amit meghosszabbítottak 1862. október 20-án, egyben kiterjesztettek az említett bűncselekmények tetteseinek büntársaira, a bűnrészesekre, valamint az orgazdákra is. A statáriális bíróság elnöke Illyés István törvényszéki elnök, rendes tagjai Kun Sándor, Stocz János, Bartha Kálmán és Hegyi Ferenc, a pót-bíró Tóth Pál voltak. A jegyzőkönyvet Kustár Sándor vezette. Közvádloként Eisenmann Ferenc járt el. Az elnök és a bírák letették az esküt, majd felolvasták a hatályos rögtönbírói szabályokat tartalmazó rendelet 41 szakaszból álló teljes szövegét. A bírák a „*felmutatott bizonyítványok*” alapján meggyőződtek a kiadott engedély közhírré tételéről, amelyre Paládics pusztán 1863. március 19. napján került sor.

A tiszti ügyész az összeült rögtönbírói bíróságnak előterjesztette a „*tényálladékokat*”, amit Csordás Mihály személyi adatainak és körülményeinek ismertetésével kezdett, megemlítve a korábbi elítélését, szökését, elfogásának helyét, valamint Kecskemétre történt átszállításának idejét. A vádlott cselekményeit három pontban foglalta össze:

1/ 1863. július 5-én (vasárnap) Sívó Miklós 32 éves abonyi közbirtokos Paládics pusztai tanyájára egy egycsővű puskával és pisztollyal felfegyverkezve bement, ott „*tettleges erőszakkali veszélyes fenyegetések között*” magát „*Bogár Jakab ismeretes rablónak*” kiadva a cselédszobába beszállt. Amikor Sívó Miklós a tanyába hazatért, őt magához rendelte, puskáját támadólag tartva, neki is Bogár Jakabként mutatkozott be. A gazda közölte, hogy „*ingyen ő sem adja el az életét*”, mire a vádlott a cselédek kiküldte a szobából, puskáját letette, majd a kebelében elrejtett pisztolyra tette egyik kezét, míg a másikkal Sívó Miklós karját megragadva arra utasította, hogy menjen ki vele a kertbe. Itt azt mondta, hogy „*az úr nekem vacsorát készített és útiköltséget ad, de óvakodjék az úr valamit tenni, mert azért, hogy magamat lát nem ijedek ám meg száz zsandártól sem, pedig azt tudom, hogy az úrnál a múlt szerdán is három volt kiknek az úr enni adott*”. Ennek hatására Sívó Miklós „*cselédjeitől elhagyatva látta magát kényszerűségből a rablónak vacsorát készített, amelyet az megemésztett*”. Ezután éjjel 11 óra tájban a vádlott megint magához hívatta a sértettet, és útiköltség átadására szólította fel. Sívó Miklós azzal mutatta meg 15 forintját, hogy ennyi az összes pénze, több nincs, mire a vádlott csak 5 forintot vett el és aludni küldte, míg ő hajnali 3 óráig virrasztott. Az általa rendelt reggeli elfogyasztása után, a tanya kapujában fegyverét kilőve, a tószegi

23/ A tárgyalási jegyzőkönyvben a tanú vezetékneve Dózsa, ezért ezt az írásmódot követem.

24/ A vármegyében ekkor Pesten, Dabason, Kecskeméten és Kiskőrösön folyt rögtönbíráskodás.

25/ Császári lovassági tábornok, aki 1848/49-ben a szabadságharc ellen harcolt. 1861-1865. között Magyarország helytartója. "Egész élete és pályája távol esik a magyarság minden hazafias törekvésétől, noha akkor élt amikor a jók a haza mellett egyesültek. Megcsontosodott katona volt. Nagy kort, 85 évet élt, de már régen nem is emlegették, habár el nem felejtették." írta róla a Vasárnapi Újság 1897. évi szeptember 19-ei 38. számának halálhírei rovatában. <http://epa.oszk.hu/00000/00030/02274/pdf/02274.pdf> (letöltve: 2017. augusztus 5.)

puszták felé elment.

2/ Miután a vádlott július 6-án a Sívó birtokról eltávozott, reggel 5-6 óra között Csizmár Mihály 43 éves tószegi lakostól kocsiját és két lovát fegyverének támadó módon tartásával kizsarolta, s kocsira ülven, a sértett kocsisával a tetétleni pusztának tartott.

3/ Útközben betért Halász Gedeon 38 éves tetétleni közbirtokos tanyájára, az ebédülő ajtaját puskával belökte és a gazdát kiharcolta, aki kis idő múlva ingben, gatyában az ágyából kikelve megjelent. Erre a vádlott azt mondta neki: „*Én Bogár vagyok a Jász hadnagyok az egyik lovamat szügybe lötték, adjon az úr 10 frot szükségem van rá*”. A sértett úgy látta, hogy a kívánságnak eleget kell tennie, mert magát védelmezni egy fegyveres ember ellen az ágyból kiugorva képtelen, ezért a pénz kihozatala végett a belső szobába távozott. Ekkor Csordás Mihály az asztalon heverő, 10 forint értékű szivar pipát eltulajdonította, majd miután a visszatért Halász Gedeontól a követelt 10 forintot megkapta, kocsijára pattanva sebes nyargalással eltávozott. Még ugyanezen a napon Félegyházáról Majsára ment, ahol a következő napot Csontos József társaságában töltötte. Végül 1863. július 12-én éjjel Félegyházán a „Pokol” kocsmában Szabó László félegyházi városi biztos, Vargha József e megyék Kecskemét járási csendbiztosától nyert megbízás alapján elfogott és a Jászkun Kerületek Félegyházi Törvényszékének „*által szolgáltatott*”. Innen a július 20-án tartott fenyítő törvényszéki ülésről Kecskemétre kísérték.

E tényállást követően ismertették a vádlott „*keresztlevelét*” és a korábbi büntetéseiről szóló iratokat, amelyeket besorszámozva a jegyzőkönyvhöz csatoltak.

„*Ezek megtörténte után a közvádoló tiszti ügyész a vádlottat a rögtönítélő bíróság elé állíttatni kérte, minek következtében a vádlott a rögtönítélő bíróság elé állíttatott és elnököleg az igazság bevallására megintetvén, egyúttal védőügyvéd választására felszólíttatván, miután ő ilyennek kijelölésére magát képtelennek nyilvánította, részére védőül Atádi Vilmos²⁶ helybeni ügyvéd neveztetett ki, aki tisztjének teljesítésére azonnal felszólíttatván, s rögtön a bíróság előtt meg is jelenvén.*”

Az idézett jegyzőkönyvi részletből a bíróság előtt eddig történtek kvázi előkészítő eljárás-ként értelmezendők álláspontom szerint. Az nem derül ki egyértelműen a jegyzőkönyvből, hogy a leírt eljárási cselekmények – különösen a tényállás ismertetése – a vádlott jelenlétében történtek-e, avagy nem, de a bíróság elnökének az „*igazság bevallására*” való felszólításából csak az következik, hogy a vádlottnak tudnia kellett milyen cselekményt ró a terhére a közvádoló, mert csak ennek ismeretében tehetett nyilatkozatot a tőle várt „*igazságról*”. Csordás Mihály ezért kétségtelenül jelen volt már az eljárás ezen kezdeti szakaszában is. Kérdésként vetődik fel, hogy vajon a védő csak ezután kapcsolódott be az eljárásba? Erre utalhat, hogy a kecskeméti illetőségű ügyvéd megnevezését, kirendelését csak itt tartalmazza a jegyzőkönyv. Persze az is lehetőségként merülhet fel, és ez a valószínűbb, hogy jegyzőkönyv-szerkesztési „hiba” történt, hiszen a rendelet 22. §-a egyértelműen előírja, hogy a tiszti ügyész és a védő „*az egész tárgyalásnál jelen lenni tartoznak*”. Ezen kívül a vádlott hathatós védelmének ellátásához elengedhetetlen, hogy a védő ismerje, hallja, hogy védencét a vádhatóság milyen bűncselekmény elkövetésével vádolja, hiszen „*tisztjének teljesítését*” csak így képes ellátni. A rendelet VI. Fejezete „*A jegyzőkönyv alakja*” címet viseli, és a 40. § részletesen meghatározza, hogy annak mit és hogyan kell tartalmaznia. Így az engedélynek vagy a meghosszabbításának idejét, a törvényszék helyét, tagjainak, valamint a tiszti ügyésznek és a védőnek a megnevezését, a rögtönbírósági szabályok felolvasásának megtörténtét, a történet leírását, a vádlott és a tanúk vallomását, a szembesítéseket, az egyéb „*segédpróbák*” (bizonyítékok)

26/ Atádi Vilmos 1821. május 27-én született a Somogy megyei Tót-Gyugyon és 1865. február 25-én Kecskeméten halt meg. Tanulmányait Tatán és Győrött végezte. 1847-ben ügyvédnek esküdött fel. A fővárosban az irodalomnak szentelte ideje nagy részét. Volt újságíró, segédszerkesztő. Írásai jelentek meg a Hölgyfutárban, a Szépirodalmi Lapokban, a Pesti Naplóban. 1854-ben Kecskemétre költözött, ahol ügyvédként dolgozott, közben gróf Andrássy Manó mellett a titkári feladatokat is ellátta (Szinyei József: Magyar írók élete és munkái, <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm>) (letöltve: 2017. augusztus 12.)

feljegyzését, továbbá azt, hogy a jegyzőkönyv az ítélelhozatal előtt felolvasásra került. Ezt követi az ítélet és a bírák megindokolt szavazatának a rögzítése, az ítélet végrehajtására kiküldött bíró jelentése. Végül egyértelműen ki kell tűnni a jegyzőkönyvből, hogy a rögtönbíróság idő előtt nem oszlott fel.

Mindebből leszűrhető, hogy a jelen ügyben a védő, miként a vádlott is már az eljárás kezdetén jelen volt, amit a tárgyalási jegyzőkönyv a rendeletről eltérő sorrendben rögzített és ezért félreérthető.

A bíróság elnöke és tagjai ezután kérdéseket intéztek Csordás Mihályhoz, aki azokra válaszolva tett vallomást. Eszerint a szökését követően sikerült levennie a bilincsét, de azt nem árulta el, hogy hol, és ki volt ebben a segítségére. Ezután egy major kulcsárjától puskát szerzett, amihez 4 töltényt kapott, majd a Tiszántúlra ment. A folyón egy molnár vitte át. Egy kis falu kocsmájában szállt meg, ahol az időt múlatta. Miután innen eljött, „*jövés-sel-menéssel a határon járkált*”. A Tiszán Szolnoknál kelt át a hídon, és vasárnap délután négy óra tájban Paládics pusztára ment. Éhes volt, ezért egy tanyán enni kért és a cselédekkel tamburára²⁷ táncolt. Amikor a gazda hazatért, a cselédszobában 5 forintot kért tőle, aki a kívánt összeget át is adta. Az éjszakát a szakácsnéval és a szolgálólánnyal egy szobában töltötte. Másnap napfelkeltekor a reggelit követően eljött a majorból, a háziúrtól és a cselédektől „*illendően elköszönt*”, tőlük semmit sem követelt. Tagadta, hogy pisztoly volt nála, a puska pedig nem volt megtöltve. Kijelentette, ha nem kapott volna pénzt, erőszakot biztos, hogy nem alkalmaz. A pusztában gyalogolva egy tanyához érkezett, ahol a gazdát szép szóval felszólította, hogy vitesse el a kocsiján a közeli csárdába. Az minden vonakodás nélkül a lovakat befogatta és a kocsisával együtt elhajtottak Szentlászló felé. Útközben egy majorba tértek be, ahol „*a legszebben*” bekopogtatott, majd az úrtól, mint utas némi pénzt kért, aki a belső szobából 10 forintot hozott ki és átadott neki. Állítása szerint, amíg a gazda a szobában volt, az asztalon fekvő szivar pipát „*feledékenységből*” a szájába tette és magával vitte. Ezt az úr is láthatta, de nem szólt érte. Félegyházán a „Pokol” kocsmában szállt meg, ahol a kocsist lerészegítette, ludat vágatott, amit a kocsissal együtt elfogyasztottak. Délután 4 óra körül a kocsit a hajtójával együtt hazaengedte. A puskát a kocsmárosra bízta, hogy pár nap múlva érte jön. A következő napokat szőlőkben és az akkor megismert Csontos József társaságában töltötte, majd visszament a „Pokol” kocsmába, ahol a „*város hadnagyai*” elfogták. A nála talált ezüst pénzeket Félegyházáról Majsára menet egy embernél váltotta, a pénztárcát saját pénzen vásárolta. A pisztolyt Szentlászló községben egy ismeretlentől 2 forintért vette. Elfogásakor a fegyver nem volt megtöltve, csak az ún. „*kapszli*”²⁸ volt rajta”.

Érdekes a vallomás rögzítésének formája. Az iratok jó része, így a tárgyalási jegyzőkönyv is különálló, kb. A/4 méretű lapokból áll, amelyek mindegyike hosszában ketté van hajtva. Az így kapott bal oldali hasábra került besorszámozva a feltett kérdés, míg a másik oldalon ugyanazt a sorszámot kapva rögzítették a vádlott válaszát. Ha ez hosszú volt, a választ akkor is csak a saját hasábjába írták, akár több lapon, oldalon keresztül, míg a kérdéseknek fenntartott másik hasáb ekkor üresen maradt.

27/ A lantfélék családjába tartozó hosszú nyakú pengetős hangszer. Magyar Néprajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/index.html> (letöltve: 2017. augusztus 12.)

28/ Ez arra utal, hogy a fegyverben nem volt lövedék és lőpor, tehát valóban nem volt teljesen megtöltve. A korabeli előltöltő fegyverekbe a különböző komponenseket (lövedék, feketelőpor, illetve a begyűjtést végző csappantyú, magyaros nevén kapszli) egyenként, külön-külön kellett betölteni. A kapszli egy kis rézcsésze, amelybe ütésre érzékeny gyullasztóanyagot tesznek. A legtöbb korabeli esetben higanyfulminát (durranóhigany) vagy ólomazid. Ezt a kis, kb. 4-5 mm átmérőjű és 3-4 mm magas kis csészét helyezik a fegyver lökúpjára (korabeli leírásokban piramid vagy piramidli néven is találkozni vele). A kakas erre súlyt le elsütve a csappantyút, amelynek szűrőlángja a lökúpban lévő furaton keresztül bejut a csőbe, és ott begyullasztja a lőportöltetet. Ha azonban nincs benne lőportöltet, úgy csak a csappantyú sül el, amelynek kis durranó hangja van (nagyjából hasonló, mint egy rózsapatronos pisztolynak). Természetesen lövedék és lőpor nélkül a fegyverrel nem lehet életet veszélyeztető lövést leadni. (A szakszerű leírás Szabó Gábortól, a Kapszli.hu munkatársától származik.)

A vallomás elhangzása után Csordás Mihály *„eltávolítottván a tanúk kihallgatása eszközöltetett”*, akik nem meglepő módon teljesen másként emlékeztek az átélt eseményekre, mint ahogy ezt a vádlott a bíróságon előadta. Az eljárásban összesen 8 tanút hallgattak ki, akiket római számmal sorszámoztak, és valamennyiüknek rögzítették a születési helyét, családi állapotát, életkorát, vallását, tevékenységüket (gazdálkodó, béres, kocsis, mindenes, szolgáló), gyermekeik számát és azt, hogy *„fenyítve nem volt”*.

Először Sívó Miklós sértett és a majorjában történeteket átélt tanúk (Beniczky Antal, Tóth János, Mulagy Mihály, Hamvas Borbála) tettek vallomást. Valamennyien egybehangzóan állították, hogy a vádlott a tanyában Bogárnak vagy Bogár Jakabnak mondta magát. Puskáját fenyegetően tartotta. Egyes tanúk szerint csak távozásának reggelén a major bejáratánál sütötte el a fegyverét. Hamvas Borbála vallomása alapján ez már előző napon is megtörtént, amikor Csordás Mihály az ablakon kilőtt az udvarra. Még rá is szólt, hogy ezt ne tegye többet, mert könnyen tüzet okozhat. E tanú, aki személyi adatai alapján 34 éves, férjezett, 6 gyermekes asszony volt elismerte, hogy a *„rabló”* az ágyában töltötte az éjjelt, de rögtön kijelentette, hogy *„nem nyúlt hozzám”*.

Sívó Miklós határozott fellépésének említette Csordás Mihályt, amit arra alapozott, hogy a cselédszobába belépve a vádlott feltett kalapban fogadta őt és *„felhúzott fegyverét a gyomrának nyomta”*, amit a sértett azzal tolt el magától, hogy mondja el a kívánságait. Úgy vélte, hogy a puskán kívül más fegyvere is lehetett a betyárnak, mert egyik kezét a kigombolt inge alatt tartotta, bár a puskán kívül pisztolyt nem észlelt nála. Ugyanezt vallotta Hamvas Borbála is, aki *„mándliját²⁹ levéve, ingben, gatyában is látta”* a vádlottat, mivel *„vele egy ideig egy ágyban is feküdt”*. Pisztolyról a major más alkalmazottai sem beszéltek, amiből az a következtetés vonható le, hogy ekkor a vádlottnál még csak a puska volt, a pisztoly csak később kerülhetett a birtokába, ahogy azt a vallomása is tartalmazza.

A sértett szerint az idegen a kertben azt mondta, hogy *„Én Bogár vagyok és lovamat ellőtték, kérek biztonságot”*. Sívó Miklós a maga részéről ezt biztosította is, de hangsúlyozta, hogy olyan biztonságot nem adhat, hogy a zsandárok vagy a hadnagyok jönnek-e vagy sem, ahogy a cselédekért sem vállalhat felelősséget. Ezután a vádlott bement a sértett feleségéhez, akinek kezét csókolt és azzal nyugtatott meg, hogy *„nem vagyok kapcabetyár, én nem bántok senkit sem”*, ezután a cselédszobába távozott. Sívó Miklós úgy emlékezett, hogy ő kérdezett rá, hogy megelégszik-e a vádlott 5 forinttal, mert 15 forint az összes pénze. Erre volt a válasz: *„ha igazán mondja az úr, hogy nincs több pénze, akkor elég lesz 5 ft is”*, amelyet eltett. Reggel megmosakodott, megfésülködött, megreggelizett és ígéretet tett, hogy szerdán hetedmagával fog visszajönni, puskájával a levegőbe löve elment.

Egy idő múlva a vádlott nyomait követve Sívó Miklós Csizmár Mihály tanyájához ért, ahol a gazda felesége azzal fogadta, hogy nagy baj van, mert egy betyár elvitte a lovakat és a kocsijukat, férje ezért bement Szolnokra *„feljelenteni az esetet”*.

Sívó Miklós a kárának megtérítését nem kívánta. Kijelentette, ha a vádlott fegyvertelenül kérte volna az ételt, italt és a pénzt, akkor is adott volna neki, *„de miután fegyveresen jött a tanyájára, tartott tőle, mivel az ilyen emberek vagy magok vagy társaik által felgyújthatják és kirabolhatják”*.

Beniczky Antal 15 éves magántanuló volt, aki már két hónapja tartózkodott a sógoránál. Ő mindenben igazolta Sívó Miklós tanúvallomásában elmondottakat.

Tóth János, a sértett 37 éves béresének vallomása szerint a majorban ő találkozott először az oda betérő vádlottal, aki ekkor *„szegény jöttment embernek”* mondta magát, de később már Bogár Jakabként mutatkozott be azt állítván, hogy hetedmagával van. Mindenkit a cselédszobába utasított, miközben puskáját a kezében tartva nyugtalanul járt fel s alá. Amikor este enni, inni adtak neki,

29/ Férfi posztóujjas vagy kiskabát, Magyar Néprajzi Lexikon, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/index.html> (letöltve: 2017. augusztus 13.)

ráparancsolt a tanúra, hogy egyen, igyon ő is „nem az úrét issza, hanem az enyémet”.

Mulagyi Mihály, Sívó Miklós 22 éves mindenese volt, akit Csordás Mihály „strázsálásra” utasított megparancsolva neki, hogy hírt adjon, ha a tanyából bárki kimegy vagy oda bejön „mert ha nekem nem szólsz vége életednek [...] nekem egy ember élete semmi”. Később ezt a tanú úgy adta elő, hogy „egy ember élete annyi neki mint egy légy”, továbbá 5-én délután a tanyán a fegyverét kétszer sütötte el. Ez utóbbi Hamvas Borbála szolgáló állítását látszik alátámasztani.

Csizmár Mihály a kora reggeli órára tette, amikor a vádlott a puskáját bal karjára támasztva arra utasította, hogy a közelben legelésző két lovát fogassa be a kocsiba, hogy azzal tudja folytatni az útját. A sértett a fegyver láttán, félelmében befogatott, miközben Csordás Mihály „résztint pénzért, résztint ajándékba kérte” a lovakat. Mivel a vádlott az ajánlatára választ nem kapott, közölte, hogy a kocsit a csárdától vissza fogja küldeni. Azt hiába várta a kocsisával együtt, mert csak másnap dél körül érkezett vissza. Sérelmezte, hogy lovai a „hajtástól tönkre voltak téve, egyiknek a bal hátsó lába egészen ki volt verve” ezért 15 Ft-ra tette a kárát, béresének napszámát és „munkamulasztását” 5 Ft-ban határozta meg, így összesen 20 Ft megtérítésére tartott igényt.

A 29 éves kocsis – Dózsa János – egyezően vallott Csizmár Mihállyal. Részletesen számot adott arról, hogy merre mentek. A vádlott a továbbvitelére adott utasítást neki, valamint elvételre az utat, így Csongrádra jutott, és ez volt az oka, hogy csak másnap ért vissza. Elmondta, hogy betértek Halász Gedeon tanyájára, ahol Csordás Mihály puskatussal lökte be az ajtót. A házban történeteket nem látta, arról nem tudott nyilatkozni, mert az udvaron várakozott. Innen már a vádlottnál volt a gyeplő, amelynek átadását a tanú a félelmével indokolta. Mielőtt a „Pokol” kocsmához értek volna, Csordás Mihály utasította a kocsist, hogy senkinek ne merje elmondani, hogy ő kicsoda, mondja azt ha kérdeznék, hogy az ura. Ezen alkalommal a tanú állítása szerint „félelemgerjesztő módon szidta az apám istenit, azt mondván meghalsz, s vége életednek ha szólsz”. A vádlott a kocsmában két porció szénát adatott a lovaknak, főtt ételt rendelt, és „ivásra kényszerítette” a tanút, majd útiköltségre 1Ft-ot adott neki. Ezután a kocsis hazaindult a kocsival.

Halász Gedeon ébredésekor az ajtó nyikorgását hallva arra gondolt, hogy az aratói közül akar valaki valamit. Amikor kiment a szobából, egy póriás öltözetű ismeretlen férfival találta szemben magát, aki azt mondta „én Bogár vagyok, a Jász hadnagyok egyik lovamat szügybe lőtték, adjon az úr 10 forintot, szükségem van rá”. Szavaiban fenyegetést nem fedezett fel, de arra gondolt, hogy kívül több társa is lehet, ezért besietett a belső szobába és a kért összeget kihozta, azt minden vonakodás nélkül átadta, melynek megtörténte után a vádlott az ajtó előtt várakozó kocsijára pattanva elhajtott. Csak ezután észlelte, hogy az asztalon hagyott szivar pipája hiányzik. Gyanította, hogy azt is az ismeretlen vitte magával, így összesen 20 Ft volt a kára, de csak a pipáját kérte vissza.

A tanúvallomások után mind a nyolc tanú előtt azok tartalmát teljes egészében felolvasták. Sívó Miklós csupán jelentéktelen észrevételt tett, míg Beniczky Antal azzal egészítette ki a vallomását, hogy valahányszor ételt vitt a vádlottnak, az mindig felszólította, hogy ő egyen előbb. Vélhetően mérgezésről, esetleg altatótól tarthatott. Tóth János megjegyezte, hogy amikor a vádlott a cselédekre azzal ijesztett rá, hogy az életüknek vége, a puskát megrázva fenyegette őket. Ezt követően jegyzőkönyvezték, hogy Halász Gedeon az aláírás előtt úgy módosította a tanúvallomását, hogy a vádlott nem parancsoló hangnemben kérte a pénzt, de nem is kérő hangon, és cselédjei „elvonulásának” okát, hogy az félelemből-e vagy más miatt történt, nem tudja.

„Ezek után a fentebbi nyolc tanú vallomására megeskettetett.” A bíróság Csordás Mihályt ismét maga elé állította és a tanúkkal szembesítette, akik valamennyien felismerték, beazonosították őt, és a szemébe mondták a bíróság előtt már megtett vallomásukat. A vádlott tagadta, hogy bárkit megfenyegetett és azt is, hogy Bogár Jakabnak adta ki magát, ahogy azt a neki tulajdonított

mondatot is, hogy „*egy ember élete annyi, mint egy légy*”. Nem ismerte el azt sem, hogy a fegyvert Sívó Miklós hasához nyomta, bár amikor ugyanezt Hamvas Borbála a szemébe mondta, már azt válaszolta „*Ha maga mondja, legyen úgy*”. Elismerte viszont, hogy járt a három helyszínen, és puská is volt nála, amit a Sívó majorban egyszer elsütött, arra nem emlékezett, hogy az ablakon kilőtt. Kitarzott amellett, hogy a Halász tanyáról a pipát a szájába tette és azt véletlenül hozta el, amit a sértett is látott.

Ezzel „*bevégeztetvén a szembesítések*”, amelynek jegyzőkönyvbe rögzítése szintén a már ismertetett osztott formában történt. A lapot tehát itt is kettéhajtották, a bal oldalon feltüntették a tanú, míg a jobb oldalon a vádlott nevét. A tanú nyilatkozatát részenként arab számmal sorszámozták, amihez ugyanazt a számot adva hozzárendelték a vádlott válaszát. A szövegből egyértelműen kitűnik, hogy mindig a tanú beszélt először, amire a vádlott tett észrevételt.

A „lefoglalt” bűnjelek felmutatásával, Csordás Mihály általi beazonosításukkal folyt tovább az eljárás. A vádlott a puskát és a pisztolyt is felismerte. Az előbbi kapcsán kijelentette, hogy azt hagyta ott a „Pokol” kocsmában. A pisztoly pedig azonos azzal, ami nála volt az elfogásakor, de nem volt megtöltve. A tárgyaláson a töltényeket is bemutatták. Megkérdezték Csordás Mihályt, miképp lehetséges, hogy a kulcsártól, akitől a puskát elhozta, állítása szerint 4 töltényt kapott, amiből többet el is lőtt, mégis 8-at találtak nála? A válasz: nem emlékszem rá hány töltényt kaptam. A pipát Halász Gedeon a sajátjaként azonosította, amit a vádlott sem vitatott, ezért az nyomban a sértett „*birtokába bocsájtattott*”.

A bírói tanács felvetette, hogy „*tudomás végett felolvastassék*”-e Csordás Mihály azon önvallomása, amit az elfogása után július 13-án Kunfélegyháza városában foglaltak jegyzőkönyvbe. A tiszti ügyész ezt szükségesnek tartotta, a védő ellenezte, mondván, hogy az teljesen felesleges. A rögtönbíróóság ennek megvitatása céljából tanácskozással visszavonult, majd a „*kérdéses önvallomásnak [...] egyszerű tudomás végetti felolvasását egy hangúlag elhatározta*” ezért azt az eljárás résztvevői és a hallgatóság előtt teljes terjedelmében felolvasta.

A jegyzőkönyvben közvetve itt szerepel először, hogy a tárgyalás nyilvánosan zajlott, azon hallgatóság is jelen volt. Ez azért fontos, mert a per idején hatályos rendelet a tárgyalás nyilvánosságáról, esetlegesen annak kizárásáról nem szól, ellentétben az 1868-ban életbe lépett új rögtönbíróósági szabályokkal, amelynek 16. §-a egyértelműen rendelkezett arról, hogy a tárgyalás rendszerint nyilvános, itt nem részletezett esetekben azonban mód volt annak kizárására, amit a jegyzőkönyvben indokolni kellett. Az ítélet kihirdetése azonban akkor is nyilvánosan történt, ha zárt tárgyalást tartottak.

A vádlott a felolvasott önvallomásának csupán azon részét ismerte el, ami megegyezett a statáriális bíróság előtt tett nyilatkozatával, a többi tartalmat, ahogy mondta: „*csak a biztos általi kényszerítés vagy veretéstől való félelme miatt vállalta el*”.

A per ismertetését itt megszakítom, mert az ügyész, a védő, majd a bíróság által kifejtett jogi érvelés, indokolás, jobban értelmezhető, ha a rendelet 14. §-ának 1/ pontját szó szerint idézem, amely meghatározza azt, hogy ki tekinthető rablónak, valamint megadja az „erőszakos fenyegetés” fogalmát.

„*[...] rablók, kik mást valamely ingó vagyontól vagy személy elleni tetteles erőszakkal, vagy erőszakos fenyegetések által jogtalanul megfosztanak, habár a tetteles erőszak vagy fenyegetések nem közvetlen a kiraboltnak, hanem más jelenlévők személye ellen voltak is intézve. Erőszakos fenyegetéseknek azon fenyegetések vétetnek, melyek a fenyegetettnek életére vagy testére nézve súlyos és azonnali veszélyvel vannak összekötve; és mihelyt a rabló valamely ingó vagyont a fentebb körülírt módon elvett, habár azzal valamely szándékán kívül közbejött akadály miatt el nem*

távozhatott is, vagy mihelyt a rabláskor valakinek személyén bármely tetteges erőszakot elkövetett, habár még semmit magáévé nem tehetett is, mint végrehajtott tekintetik.”

Befejezett tehát a cselekmény az ingó vagyon erőszakos vagy súlyos fenyegetéssel való elvételével, ide értendő a rögtönítélő szabályok szerint az is, ha rablási szándékkal a személy elleni tetteges erőszak megtörtént ugyan, de az ingó vagyon elvételére valamely okból nem került sor, ez esetben a kísérlet is befejeztként nyert értékelést.

Folytatva az eljárás menetének leírását, a tiszti ügyész a „*Tekintetes Rögtönítélő Bíróság*”-hoz fordulva terjesztette elő a „*vádbeszédét*”, amit a tényálladékhhoz hasonlóan a három helyszínnek megfelelően három pontban foglalt össze:

Eszerint kiderült, hogy Csordás Mihály vádlott Sívó Miklós és cselédjei ellen „nyilvánított tetteges erőszakkali fenyegetések között Bogár elhírhedett rabló nevének felhasználásával, étel, ital és 5 osztrák ft-ból álló ingóságokat jogtalanul elrablott

másodszor kiderült, miszerint ő Csizmár Mihály tószegi lakost f. hó 6án hajnalban löfegyverének fenyegető tartása mellett kocsija és lovainak olly czélböli átadására kényszerítette, hogy azon útját tovább folytathassa, melly alkalommal még nevezettnek kocsisa Dozsa János ellenében is életveszélyes fenyegetéssel élt

harmadszor kiderült végre, miszerint ő ugyancsak f. hó 6án Halász Gedeon tetétleni közbirtokostól fegyveresen „Bogár” vidékszerte rettegett rabló nevével 10 osztrák fjt elrablott és egy 10 ft. értékű tajt szivar szipkát álnokul eltolvajlott.”

A vád képviselője a név szerint felsorolt tanúk vallomására és Csordás Mihály részbeismerésére hivatkozva a perbeszédében a vádlott bűnösségét egyértelmű tényként kezelte, érvek nem hangzottak el részéről. A három cselekményből az elsőt és a harmadikat rablásnak, míg a Csizmár Mihály sérelmére elkövetettet zsarolásnak minősítette, a pipa eltulajdonítását pedig „*álnok tolvajlásnak*”. Mindezek miatt a rögtönbírószabályok pontos felhívásával, utalva arra is, hogy a rendelet IV. fejezetében előírt minden kellék teljesült, így „*saját megérdemlett méltó megfenyíttetése, mind mások elrettentése tekintetéből kötél általi halálra ítéltessen s a kimondandó ítéletet rajta a 34.§a értelmében végrehajtani*” kérte.

Ezután Atádi Vilmos védő érvelése következett, aki szerint védence csupán 3 rendbeli zsarolást és 1 rendbeli „*tolvajsgot*” követett el, de ezek nem tartoznak a statáriális bíraskodás szabályai alá, megítélésükre a rendes bíróság az illetékes. Kifejtette, hogy „*a rablás tárgyi, alanyi tényálladéka megállapítva nincs, mert Sívó Miklós sem tetteges erőszakot, sem halálos fenyegetést nem említett, a puska pusztá odatartásával a tényálladékat nem lehet megállapítani mert a fegyver viselése senkit sem tesz rablóvá, mert védencczemnek nem is volt intentiója*³⁰ *a rablásra mert Sívó szavára letette a fegyvert s fegyvertelenül ment vele a kertbe. Ott csupán biztonsága iránt alkudott, s az 5 fjt sem erőszakolta, mert ha bár Sívó tartott is tőle, mert rettegett maga szándékából adta, nem a vádlott fosztotta meg tőle [...] védencczem a cselédek ellen történt fenyegetést nem a rablásra vonatkozólag, hanem a személyes szabadságra vonatkozólag irányozta, s nem azért, hogy kirabolja, hanem hogy bizton legyen és szolgálatot zsaroljon. A Csizmár esete tiszti ügyész által zsarolásként tüntetvén elő, e tekintetben mondanivalóm nincs. Halásznál semmi fenyegetést nem használt, mert azt, hogy én Bogár vagyok s adjon az úr 10 fjt csak azon esetben lehetne halálos fenyegetésnek tekinteni ha a Bogár név pusztá megemlézése halálos fenyegetés lenne.”*

Az ügyész ezen okfejtésre viszontválasszal élt:

„A védő úr úgy látszik arra támasztotta védbeszédét, hogy a vádlott nem Sívót, de a cselédeket támadta meg. A rablást végbe vitte amit azon körülmény is bizonyít...”nem az úrét isszátok hanem az enyémet” már magáénak tekintette. Az erőszakkali fenyegetést bizonyítja azon körülmény is hogy

az úti költségen kívül élelmeket is követelt, holott azt csak rettegés és fenyegetés után adták. Halász Gedeonnál a vádlott rablást követett el, azt tagadja ugyan, de beismeri, hogy 10 fíot kapott és miután itteni fellépése nyílt és nem szép modorban történt, tehát valóságos rablás volt. Minél fogva ragaszkodik a vádbeszédben előadottakhoz”.

A védő a következőképpen reagált:

„[...]a rögtönbírósi szabályok 14.§-ának 2ik³¹ pontjában körülírt esetek qualificatiojára³² megkívántatik, hogy a fenyegetések az életre és testre súlyosak legyenek. De a tanúk közül egyik sem mondja, hogy védenczem fenyegetései veszélyesek lettek volna, Sívó pedig éppen nem, mert azzal csak biztonságára alkudott meg diplomacice, ami pedig az evést ivást illeti, védenczem ehetett ihatott s azért azt is mondhatta egyetek igyatok mert ő Sívó vendége volt,- a pénzre nézve Sívó maga hívta be vádlottat és Sívó adta oda azt neki; és vádlott a mit kapott azzal meg is elégedett. A Sívó cselédjeire irányzott fenyegetések csak biztonságra voltak irányozva és ő ezek által csak politiat szervezett maga körül. A Halász Gedeonnál elkövetett tény csak zsarolás volt s így nem esik a rögtönbírósi eljárás alá. Ezeknél fogva ragaszkodom a védbeszédben előadottakhoz.”

A tárgyaláson csak ezután olvasták fel – szakértői véleményként – az 1863. július 31-én kelt, és dr. Kada Endre³³ Pest megye főorvosa által adott „Orvosi bizonyítványt”.

„Alulírott ezennel bizonyítom miszerint Csordás Mihály 25 éves, Pest megye rögtönítelő törvényszéke elébe állított fogoly, mind testileg, mind pedig lelkileg tökéletesen ép.”.

A dátumból kitűnik, hogy ezt az utolsó pillanatban szerezte be a törvényszék, vagy csak ekkor készült el. A bíróság által a jelen ügyben alkalmazott rögtönbírósi szabályok között az eljárás akadályaként nem szerepel az elmebeli állapot, amit az 1868-as új rendelet külön nevesített (8. §), és benne volt a 7317. számú IM. rendelettel 1867-ben rövid időre visszaállított 1846. évi statáriális eljárásban is (4. § b/ pont). Ugyanakkor az uralkodó által 1852. május 27-én megerősített Ausztriai birodalmi büntető törvény 2. §-a – mint gonosz szándékot kizáró ok – tartalmazta, hogy „a cselekvény vagy mulasztás nem számítatik be büntettül a/ ha a tettes eszének használatától egészen meg van fosztva”³⁴. Tény, hogy 1861-ben az országbírói értekezlet eredményeként „a magyar büntető törvények és törvényes gyakorlat a változott viszonyokhoz idomítva, a módosításokkal visszaállítatnak.”³⁵ Ezzel érvényét veszítette az addig hatályos osztrák jog, és visszaállt az 1848 előtti magyar büntető gyakorlat, amely az „eszteleneket bűntevőknek” szintén nem tartotta, mert ahogy Szlemenics írja: „az olyan cselekvények vagy elmulasztások, mellyek szabadságunktól nem függenek, semminemű erkölcsi törvénynek tárgyai nem lehetvén”³⁶.

Azzal, hogy az eljáró bíróság beszerezte és az eljárásban ismertette a vádlott orvosi bizonyítványát, minden bizonnyal figyelemmel volt a korábbi bírói gyakorlatra, függetlenül attól, hogy ilyen kizáró okot a hatályos rögtönbírósi rendelet külön nem nevesített.

A szakvélemény ismertetését követően az összes irat teljes terjedelmében felolvasásra került „s érett megfontolás után rögtönítelő bírósági bírák részéről következő indokolt szavazatok terjesztettek

31/ Az R. 14.§ 1 pont 2. fordulata értendő alatta.

32/ minősítés

33/ Kada Endréről csupán annyit sikerült kideríteni, hogy 1854-ben 30 évesnek írták, így vélhetően 1824-ben született. Ezt igazolja, hogy a gyászjelentése szerint 1873.június 14-én Budán de. fél kilenckor agyhüdesben (agyvérzés, szélütés), 49 éves korában meghalt. Hamvait Kecskeméten helyezték örök nyugalomra. A városban az 1855. augusztustól decemberig tartó kolerajárvány megfékezésében, amelyben 1171 ember halt meg, több kollégájával együtt ő is tevékenyen közreműködött. A Magyar Királyi Természettudományi Társulat 1866 nyarán rendes tagjának választotta. Felesége tordai Zákos Ágnes 1862. július 20-án, életének 30. évében „gyilkos által” szerencsétlen halált halt. Három gyermekük volt: Elek, aki 1897-ben Kecskemét polgármestere lett, Etelka és István.

34/ Csatskó Imre: Ausztriai birodalmi büntető törvény magyarázata, Pest 1853. Geibel Ármin bizománya 40. p.

35/ Magyar Jogi Lexikon V. kötet Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 1904. 718. p.

36/ Szlemenics i. m. 42. p.

elő”. Arról, hogy ez milyen sorrendben történjen, az eljárási rend nem tartalmazott előírást. Az biztos, hogy ebben az ügyben nem névsor szerint szavaztak, és mint látni fogjuk, az elnök szavazott (volna) utolsóként. Ebből csak feltételezhető, hogy a bírák életkora lehetett a meghatározó és adott esetben az elnök szava volt a döntő ellentétes szavazategyenlőség esetén. Elsőként Kun Sándor „*ülnök*” véleményét tartalmazza a jegyzőkönyv, aki röviden összefoglalta a tényállást, utalva a tanúk „*hit alatti*” vallomására és Csordás Mihály „*minden törvényes kellékekkel ellátott*” részbeni beismerésére. A Sívó Miklós sérelmére elkövetett cselekmény esetében a tettleges erőszakkali fenyegetés álláspontja szerint egyértelműen megállapítható, hiszen a vádlott a sértettet élelmiszer, valamint pénz átadására tettleg kényszerítette. Hivatkozott arra, hogy mindez „*közbiztonsági közegek és gyors segélynyerhetéstől távollevő pusztai tanyán*” történt. Véleménye szerint az elkövető Sívót minden előzmény nélkül „*mellnek fogott fegyverrel oly hangerőn és modorban szólítá meg ekként „Én Bogár vagyok meg akartam az urat látogatni”, amivel a gazdát „veszélybe ejtette*”. Mulagyi Mihályt pedig agyonlövással fenyegette. Egész ottléte alatt követelő és parancsoló magaviseletet tanúsított. Ez azt eredményezte, hogy „*a vádlott a rettegésbe ejtett és az általa gyakorolt erkölcsi pressiónak súlya alatt lévő egyének ellenében annál biztosabban követhette el a tettét*”. Mindezek, álláspontja szerint alapot adnak az „*R. B. Sz.*” 14. §-ában minősített rablás megállapítására, amit erősít „*az 5 ft útköltség átvétele alkalmával tanúsított fölényt gyakorló magaviselete is*”, ugyanakkor a vádlott magatartása Sívó Miklósban és cselédjeiben azt az erős meggyőződést szülték, hogy Csordás Mihály a követeléseinek figyelmen kívül hagyása esetén a tettleges fenyegetést beváltja. „*Ezáltal személyök és életök azonnali veszélynek van kitéve, minek folytán engedve a kényszernek vádlott követelményeinek minden tőlük telhető módon eleget tettek*.” Ez „*rablási bűntényt képez és rögtönítelő bíraskodás alá tartozik*”. A másik két sértett (Csizmár Mihály és Halász Gedeon) sérelmére elkövetett bűncselekményeket „*a törvény rendes útján fenyítendő erőszakosságnak*” minősítette. Ezek, amelyeket közvetlenül Sívó Miklós ellen elkövetett cselekmény után valósított meg a vádlott, olyan egyénnek bélyegzik őt „*kik e vidéken úgy is megingott közbiztonságra felette veszélyesek, kiknek rövid úton megfenyítettése és másoknak elrettentő példájára állítatott fel a Törvények ezen kivételes szigora. Én Csordás Mihályt az ellene jogszerűleg helyreállított bizonyítékok alapján az általa veszélyes fenyegetések közepette Sívó Miklóson elkövetett rablásért a rögtönítelő bíraskodás 32 § értelmében kötél általi halálra ítélandőnek véleményezem, melly rajta a kihirdetéstől számítandó 3 óra alatt végrehajtassék. Végre egyidejűleg vádlott a jelen rögtönítelő bíraskodással egybekötött költségeknek megtérítésében marasztalandó.*”

A következő bíró, aki kifejtette a véleményét Stocz János volt. Kiemelte, hogy a vádlott önvallomása, továbbá Sívó Miklós, Beniczky Antal, Mulagyi Mihály, Tóth János és Hamvas Borbála tanúk „*összhangzó vallomása*” alapján kétségtelenül bizonyítást nyert az a tény, hogy Csordás Mihály bement a paládicsi tanyára, ahol a birtokost és háznépét másnap hajnalig felfegyverkezve, több lövést is leadva rettegésben tartotta, miközben ételt, italt és pénzt követelt magának. Ennek alátámasztására idézte a tanúvallomásokból a vádlott által mondottakat. Álláspontja szerint az, hogy magát „*Bogár rettegett rablónak lenni mondta*”, puskája majdnem mindig a kezében volt, amivel Sívó Miklós és cselédjei irányába használt tettleges erőszakkali fenyegetései által az egész háznépet rettegésben tartotta. A gazdától 5 Ft-ot erőszakolt ki, magának ételt, italt parancsolt és eltávozásakor a nagyobb rettegés előidézése végett „*fegyverét kisütötte*”, továbbá azzal fenyegetőzött, hogy két nap múlva heted magával fog visszajönni. A vádlott Paládicsról eltávozva korán reggel bement Csizmár Mihály tanyájára, ahol fegyverrel kierőszakolta annak kocsiját és két lovát. Csizmárnak, mind pedig a kocsisának egybehangzó vallomása bizonyítja, hogy Csordás Mihály ez alkalommal is tettleges erőszakkal fenyegette e tanúkat és folyamatos rettegésben tartotta őket, akik a félelemtől indítva vakon engedelmeskedtek a parancsainak. Véleménye szerint Halász Gedeon sérelmére megvalósított bűncselekmény zsarolás, amely a rögtönbíráskodási eljárás alá nem tartozik és e szabályok 23. §-a „*szellemében érintetlenül hagyandó*”. Az első két cselekmény tehát e bíró a hatályos rögtönbíráskodási szabályok 14. §-ának

első pontjában írt tetteges erőszakkali fenyegetések által elkövetett rablás büntettének minősítette, ezért ebben kérte a vádlott bűnösségét kimondani, aki a 32. § alapján kötél általi halálra ítélandó, mely ítélet a 34. § értelmében rajta a kihirdetéstől számított három óra alatt végrehajtandó, végezetül „*Csizmár Mihály részére 20ft. érték kártérítésben és az eljárási költségek megfizetésében elmarasztalendő.*”

Bartha Kálmán bíró ugyanezeket az érveket fejtette ki megjegyezve, hogy a vádlott tagadása nem volt hatásos. Kiemelte, hogy a tanúk agyonlövással fenyegetése, a „*felhúzott puska Sívó Miklóstra szegezése*”, továbbá azon kijelentése, hogy „*neki egy emberélet annyi, mint egy légy*” és fegyverének többszöri elsütése alapos félelmet ébresztett „*életük s testi biztonságuk iránt*”. Csordás Mihály ezt a „*megrettentést felhasználva*” követelt pénzt Sívó Miklóstól, az ételt és a bort nagy mennyiségben hordatta, a cselédek erőszakkal evésre ösztökölte. A tanyabelieket egész éjjel rettegésben tartotta és csak másnap reggel távozott. Álláspontja szerint e cselekedet kimeríti a rablás bűncselekményét, annak „*alanyi és tárgyi tényálladéka jogszerűleg nyilvánítva lévén*”. Ezzel szemben szerinte a másik két helyszínen elkövetett cselekmények csupán *erőszakosságok*, amelyek nem tartoznak a statáriális eljárás alá. Utalt rá, hogy a vádlott ez utóbbi erőszakosságokat közvetlenül a paládicsi tanyán történtek után valósította meg, többször volt büntetve, továbbá szökött rab, ezért a megingott közbiztonságra nagy veszélyt jelent. Mindezek miatt Csordás Mihályt bűnösnek kell kimondani rablásban, amiért őt kötél általi halálra kell ítélni, továbbá az eljárási költségek „*megtérítésére elmarasztaltatni*”.

Kun Sándor és Bartha Kálmán bírák tehát csak a Paládics pusztán történeteket minősítették rablásnak, míg Stocz János e cselekmény mellett a Csizmár Mihály sérelmére elkövetettet is ekként értékelte.

Bíróársai eddig képviselt véleményétől gyökeresen eltérő, és a legrészletesebb jogi álláspontot Hegyi Ferenc fejtette ki. Szerinte a vád tárgyává tett egyik cselekmény sem tartozik a rögtönbírói eljárás hatálya alá, mivel tetteges erőszakról vagy személyes bántalmazásról az egész tárgyalás során felvett jegyzőkönyvben szó sem volt. A kérdés az, hogy a vádlott részéről történtek-e olyan fenyegetések, amelyek a jelenlévők személyére nézve a rablás sikerének érdekében azonnali életveszéllyel jártak. Erre vonatkozóan három körülményt különböztetett meg. A Bogár név használatát, a puska Sívó Miklós sértettre tartását és a majorban jelen volt cselédekkel szembeni fenyegetéseket. Az első két esetben a statáriális szabályokból sehogy sem következik, és kikövetkeztetni sem lehet belőlük azt, hogy csupán egy név használata, bármennyire rémisztő is, továbbá a puska irányba tartása életveszélyes fenyegetés volna, ha az olyan szavak kíséretében történik, hogy „*én ugyan ez és ez vagyok, de senkit sem bántok csak engem se bántsanak, ellőtték a lovamat alólam biztos menhelyet kívánok számomra, enni és utra valót kérek*”. Ezeket Sívó Miklós tanúvallomása teljes egészében igazolja, miként az a tény is, hogy „*miután a menhely nekie megígértetett a vádlott a fegyvert azonnal letette, és letette mielőtt az enni és utra való neki kiszolgáltató volt, már akkor nem csak fenyegetődző, hanem éppen védtelen állapotban volt a számos cselédek felett rendelkező Sívó Miklósnak egész hatalmában*”. A cselédekhez intézett fenyegető szavaknak szerinte csak akkor lenne jelentősége, ha azok a rablás sikere érdekében történnek. A tanúvallomásokból azonban az derült ki, hogy a fenyegetések a vádlott biztonságának biztosítása végett hangzottak el, ami egy börtönből szökött gonosztevő esetében a menekülési ösztönből adódóan nagyon is természetes. Sívó szavait beismerésként értékelte, miszerint az 5 Ft-ot, valamint az enni és innivalót nem azért adta a vádlottnak, mintha arra abban a percben kényszerítette volna, hanem pusztai ember lévén az ilyen emberek vagy cimborái általi későbbi bosszúállásától tartott. „*Mindezeknél fogva részemről legkisebb kétség sem forogván fenn, hogy Sívó Miklós és minden jelenlévők akár személyök, akár vagyonuk védelmében gátolva lettek volna, és hogy megfélemlítésök egyedül vádlottnak biztonsága tekintetéből történt, – én őtet a Paládicsi pusztán történetekért rögtönbíráskodás alá eső gonosztevőnek nem tarthatom; – még kevésbé a*

Csizmár Mihály és Halász Gedeonnál történetekért, hol nem csak hogy tetteles bántalmak nem történtek, de még csak veszélyes fenyegetések sem fordultak elő; - én tehát őtet mint csalárd zsarolót a törvény rendes útján vélem megfenyítendőnek.”

A bíróság elnökének jogi érvelését nem ismerjük, ezt nem tartalmazza a jegyzőkönyv. Vélhetően csak akkor szavaz, ha a négy bíró között az eltérő szavazategyenlőség miatt az ő véleménye döntött volna. Ebből következik, hogy a vádlott halálra ítéléséhez elegendő volt ebben az időben az ötből három bírói szavazat, utalva a rendelet korábban már idézett 30. §-ára, miszerint a szavazatok általános többsége dönt.³⁷

Miután Hegyi Ferenc a véleményét aláírásával ellátta, ahogy tették ezt a bírótársai is, a jegyzőkönyv az ítéletet és annak indokolását majdnem hat sűrűn teleírt oldalon tartalmazza. Érdekessége, hogy nem szerepel benne, hogy a bíróság a határozat meghozatalára visszavonult, bár erre biztosan sor került már akkor, amikor a bírák megfogalmazták a jogi álláspontjukat és szavaztak. Az ítélet meghozatala 1863. augusztus 1-jén délután 1 órakor történt. Ebből tudható csak, hogy a per 4 napot vett igénybe, ám a jegyzőkönyvben külön nincs nyoma a tárgyalási napoknak, ezért az egyes eljárási cselekmények megtörténtének pontos idejét sem ismerjük. A lényeg, hogy a rendelet 16. §-ának c/ pontja értelmében az eljárás lefolytatására 8 nap állt a bíróság rendelkezésére, amit jelen ügyben tartott is.

Az ítélet

„Ezen szavazatok után a szavazatok többsége szerint a rögtönítélő bíróság által 1863. évi Augusztus hó 1én délutáni 1 órakor következőleg

ítéltetett: Csordás Mihály jákóhalmi születésű 25 éves, RCat³⁸, nőtlen, előbb csikós bojtár, később napszámos, több ízben törvényszéki büntetett, utolsó időben csavargó szökött fegyencz, az 1862. évi december 12én kelt legfelsőbb elhatározással helybenhagyatott, és ezen rögtönítélő bíróság területén hatályban álló rögtönbírói szabályok 14 szakaszának 1ő pontjában minősített tetteles erőszakkali fenyegetések által elkövetett rablás büntetésében bűnösnek kimondatik, és ugyanazon szabályok 32ik szakasza értelmében a 34ik szakasz szerint a kihirdetéstől számítandó 3 óra alatt rajta végre hajtandó kötél általi halálra ítéltetik és az eljárási költségek megtérítésében elmarasztaltatik. Az ítélet végrehajtásánál jelenléttel együtt ítélő bíró társ Bartha Kálmán megbízatik.”

A határozat rendelkező részét szó szerint idéztem, de annak indokolását terjedelmi okokból csak összefoglalva ismertetem, ugyanazt a módszert alkalmazva, amit az ügyész és a védő perbeszédénél, valamint a bírák szavazatának leírásakor követtem.

„Indokok”

Az ítélet indokolása a vádlott vallomásának azon részleteivel kezdődik, amelyeket ő maga sem vitatott, ezért a bíróság ezeket tényként állapította meg: Csordás Mihály a kérdéses napon délután bement Sívó Miklós paládicsi tanyájára, amely az eljáró rögtönítélő bíróság területén fekszik. Egycsövű puská volt nála, amelyet több ízben elsütött. Állítólagosan csupán a biztonsága érdekében elhangzott fenyegetéseivel, fegyverének kézben tartásával a nevezett birtokost és háznépét másnap hajnalig rettegésben tartotta és eközben ételt, italt és pénzt követelt. Mindezeket „félremagyarázhatatlanul” bizonyítják még Csordás Mihály kijelentései: „mert ha valami baj lesz

37/ vö: Tóth J. Zoltán: A magyarországi rögtönbíráskodásra (statáriumra) vonatkozó anyagi jogi és eljárásjogi szabályozás a XX. században c. tanulmányával, amelyben az 1862-es rendelet szerint a halálra ítéléshez tévesen 4 bíró szavazatát tartja szükségesnek. http://mhht.eu/hadtudomany/2010/2010_elektronikus/2010_e23.pdf (letöltve: 2017. augusztus 22.)

38/ római katolikus

agyon lövöm magamat, de más is meg hal” „senki innen ki ne mennyen” „reggel még lesz valami kívánságom és ez akkor meg legyen” végül „heten voltunk”.

„Sívó Miklós, Beniczky Antal, Tóth János, Mulagyi Mihály és Hamvas Borbála tanuknak összhangzó vallomásaikból kétségtelenül bebizonyították azon tény körülmény, miszerint vádlott [...] egycsövű puskával felfegyverkezve a tanyán megjelenvén magát az é vidéken rettegett Bogár nevű rablónak lenni mondotta.” A bíróság szerint e név használatával, a megtöltött puska majdnem folyamatos kézben tartásával, annak többszöri elsütésével és a gazda hasára irányzásával követelésének nem teljesítése esetén Sívó Miklósnak és a fenyegetett cselédeknek személye és lehet élete is, súlyos és azonnali veszélynek volt kitéve. Erre figyelemmel a hatályos rögtönítelő bírósági szabályok szerint minősített „tettlegetes erőszakkali fenyegetések által elkövetett rablás büntettének tárgyi, és ezen büntettnek Csordás Mihály által lett elkövetésének alanyi tényálladéka jogilag kifogástalanul meg van állapítva”.

Közvetlenül a Paládicson történtek után Csizmár Mihály és Halász Gedeon sérelmére elkövetett cselekmények 2 rb. *”erőszakoskodási büntettet”* valósítanak meg a bíróság álláspontja szerint. Ezek azonban nem tartoznak e bíróság hatáskörébe, az elbírálás szempontjából figyelmen kívül kell hagyni. Ugyanakkor értékelte ezt a tényt a rögtönítelő bíróság, amikor erre is utalt a büntettség mellett és a vádlottat veszélyesnek ítélte a személy és vagyonbiztonságra rámutatva, hogy pont az ilyen egyének azok, akiknek vakmerősége rendes úton nem fékezhető meg. Ők azok továbbá, akik miatt a rögtönbírói szabályok kibocsajtása e területen *„szomorító szükségé vált”*. A vád tárgyává tett három bűncselekményből mivel egyet rablásnak minősített a bíróság, ezért a vádlottat *„magának megérdemelt büntetésül, és mások elrettentő példájára”* a kihirdetéstől számított három óra alatt végrehajtandó kötél általi halálra kellett ítélni. Sajátos, a mai szóhasználatnál élve a bűnügyi költségről hozott rendelkezés indokolása, ami csupán azt tartalmazza, hogy *„Az eljárási költségeken elmarasztalás a fenyítő gyakorlaton alapszik”*.

A cselekmény rendbelisége kapcsán ezek után megállapítható, hogy ebben is a bírák szavazata döntött, hiszen a három marasztaló bíró mindegyike úgy ítélte meg, hogy a vádlott által Paládicson elkövetett cselekmény egyértelműen kimeríti a rablás törvényi tényállását és egy bíró volt, aki emellett még egy bűncselekményt értékelt így. Csordás Mihály bűnösségét ezért *„csak”* egy rendbeli rablás büntetésben állapították meg. Ez persze a végeredményen mit sem változtatott.

„A fentebbi ítélet a rögtönítelő bíróság elé állított Csordás Mihály vádlottnak nyílt ajtóknál számos egybegyűlt halgatóság jelenlétében a jegyzőkönyv egész foglalatjával együtt délutáni 1/2 4 órakor felolvastatván, és kihirdetve az illető lelkiatya előhívása után az elítéltek, hogy magát a halálra előkészíthesse 3 óra engedtetett, melly időnek elteltével, elítélt Csordás Mihály a siralomházból kivitetvén kocsióra ültetett, s a végrehajtásra kiküldött bírósági tag, Bartha Kálmán tisztii ülnök, továbbá a lelkiatya kíséretében [...] Kecskemét városában a szokásos vesztő helyre kivitetett, honnan a végrehajtásra kiküldött bírósági tag Bartha Kálmán ¼ 8 órakor vissza térvén a mind eddig együtt volt rögtönítelő bíróságnak [...] jelentést tett.” A jelentésből tudható, hogy az ítélet végrehajtására *„Kecskemét határában a Budai út mellett a szokásos vesztőhelyen”* került sor. Ide egy század lovas katonaság, a helyben állomásozó csendőrség, és a megyei csendbiztos vezénylete alatt álló pusztázó hadnagyok³⁹ fedezete alatt vitték ki a vádlottat, ahol Bartha Kálmán kiküldött bírósági tag ismét felolvasta az ítéletet, majd *„Csordás Mihályon a halálos büntetés Kornberger Mihály⁴⁰ hóhér és segédjei által [...] délután fél hét órakor végrehajtatván, a nevezett elítélt Dr.*

39/ A közbiztonsági szolgálaton kívül a közigazgatási rendelkezések végrehajtója is volt. Magyar Néprajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-891.html> (letöltés: 2017. 08. 23.)

40/ Kornberger Mihály győri születésű volt és 1849-től 1867-ben bekövetkezett haláláig, mint budai hóhér szolgált. A gyakorlatot Schuller pesti hóhér legényeként szerezte meg. Magyar érzelműnek mondták, aki az 1849-ben halálra ítélt kivégzését megtagadta, és csak a gonosztevőként vállalta el. Egyenruhája kék volt ezüst zsinórral. (Vajna Károly: Hazai régi büntetések, Budapest 1907. II. kötet 223-224 p.) 1862. májusában Pest megye állandó bakójává nevezték ki. Egy-egy kivégzésért 50-120 Ft-ot kapott, amiben benne volt két segédjének bére, a rapidíj és az útiköltség is. Ez nagy

Kada Endre megyei főorvos szóval tett jelentése szerint rögtön, s minden kínlás nélkül végeztetett ki.” A kivégzésen Bartha Kálmán bíró, dr. Kada Endre orvos, Krivanek József lelkész, valamint a hóhér és két segédje voltak jelen, a biztosítást adó, és a bírói jelentésben részletezett fegyveres őrsgel együtt. Ezután a tárgyalási jegyzőkönyv lezárása következett, annak „világos megemlékezésével, hogy a rögtönbíróóság a kiszabott idő előtt szét nem oszlott, a jegyzőkönyv 1863. évi Augusztus hó 10 napján délutáni ¾ 8. órakor bezáratván aláíratott”. A keltezés után két oszlopban az aláírások olvashatók. Bal oldalon a tiszti ügyész és a védő, míg a jobb oldalon a bíróság elnöke és rendes tagjai, a póttag, valamint a jegyző neve kapott helyet. Az így elkészült jegyzőkönyvet összefűzték, a fűzőszálat vörös viasszal lepecsételték. Illyés István, mint Pest megye törvényszéki elnöke másnap a „Méltóságos Főispáni Helytartó Úr”-nak címzett levelében megnevezte a perben résztvevő személyeket, összefoglalta az eljárás tényeit, az ítélet tartalmát, egyben tájékoztatást adott arról, hogy a „tény rövid vázlatát az ítélet rövid tartalmával együtt” 300 „darabban” kinyomtatásra került, amiből 12 példányt felterjesztett, míg a többit szétosztották a rögtönbíróóság területén. A felterjesztést a tudomásul vételt követően 1863. augusztus 10-én irattárba helyezték.

Összegzés

A peranyagból nem kaptunk teljes választ arra, hogy Csordás Mihályt mi vitte arra az útra, ami végül oda vezetett, hogy négy napos jogi procedúra után bírósági ítélettel az életét vegyék. Szegénylegény volt, aki kezdetben kis „stikliket” követett el, melyek némelyike számunkra megmosolyogató már. Börtönbüntetésének több mint a felét letöltötte, amikor a kínáló alkalomnak ellent állni nem tudván úgy döntött, ismét „szabad ember lesz”, így végül szökött fegyenc vált belőle. Menekülése, bujdosása törvényszerűen hozta magával a vád tárgyává tett bűncselekmények elkövetését. Ez az az időszak, amikor az ország szinte teljes területén a közbiztonság ismét kívánnivalót hagyott maga után, ezért számos vármegyében statáriumot hirdettek, visszaszorítandó a rablásokat, fosztogatásokat, orgazdaságot, gyújtogatást. Azzal, hogy a halálbüntetés alkalmazásának korhatárát a korábbi szabályozással szemben 20-ról 19 évre vitték le és a kimondásához elég volt az 5-ből csupán 3 bíró szavazata, azt bizonyítja, hogy a „közbátorságot” 1862-ben már annyira rossznak ítélték, ami miatt a „betyárözönés” visszaszorítását csak e szigorítással látták elérhetőnek. Ugyanakkor az iratokból egyértelműen választ kaptunk arra, hogy az eljárási rendet szigorúan betartva folytatták le a vádlott büntető perét, ami nem ment a gyorsaság rovására. A bírák átértékelték döntésük súlyát, hiszen ha Csordás Mihály bűnösnek találják a terhére rótt rablásban, akkor a kiszabott halálbüntetés ellen nem volt fellebbezés, amivel az esetleges tévedés korrigálható lett volna. Rávilágít erre szavazatuk indokolása, miként arra is, hogy megfontoltan, nem mechanikusan a tiszti ügyész jogi érveit elfogadva hozták meg marasztaló ítéletüket.

Csordás Mihály halált érdemelt-e? Valószínűleg nem, de 154 év távlatából ennek már nincs is jelentősége. Végezetül álljon itt négy sor egy korabeli nótából:

„Betyárlegény bujdosik az erdőbe,
Azt se tudja, lefeküdjön-e benne,
Nyárfalevél derékalja, párnája,
Gyöngyharmat a takaródzó dunnája.”⁴¹

összegnek számított, mert ugyanekkor egy börtönőr havi 13-14 Ft-ért dolgozott. (Héjjas Pál: i. m. 6-7 p.)
41/ Nagy Czirok László: Betyárélet a Kiskunságon, Magvető Kiadó, Budapest, 1965. 16. p.